

СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
TRIBUNAL DE JUSTICIA DE LA UNIÓN EUROPEA
SODNÍ DVŮR EVROPSKÉ UNIE
DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL
GERICHTSHOF DER EUROPÄISCHEN UNION
EUROOPA LIIDU KOHUS
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ
COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION
COUR DE JUSTICE DE L'UNION EUROPÉENNE
CÚIRT BHREITHIÚNAIS AN AONTAIS EORPAIGH
SUD EUROPSKE UNIE
CORTE DI GIUSTIZIA DELL'UNIONE EUROPEA

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESA
EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMAS
AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA
IL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA TAL-UNJONI EWROPEA
HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE
TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ
TRIBUNAL DE JUSTIÇA DA UNIÃO EUROPEIA
CURTEA DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE
SÚDNY DVOR EURÓPSKEJ ÚNIE
SODIŠČE EVROPSKE UNIJE
EUROOPAN UNIONIN TUOMIOISTUIN
EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

26. februar 2015 *

»Præjudiciel forelæggelse – fri bevægelighed for personer – artikel 20 TEUF og 21 TEUF – statsborger i en medlemsstat – bopæl i en anden medlemsstat – uddannelse, der tages i et oversøisk land eller territorium – bevarelse af ydelsen af støtte til videregående uddannelse – krav om bopæl i tre ud af seks år – restriktion – begrundelse«

I sag C-359/13,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Centrale Raad van Beroep (Nederlandene) ved afgørelse af 24. juni 2013, indgæet til Domstolen den 27. juni 2013, i sagen:

Babette Martens

mod

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, M. Ilešič, og dommerne A. Ó Caoimh (refererende dommer), C. Toader, E. Jarašiūnas og C.G. Fernlund,

generaladvokat: E. Sharpston

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 2. juli 2014,

efter at der er afgivet indlæg af:

* Processprog: nederlandsk.

- den nederlandske regering ved M. Bulterman, B. Koopman og J. Langer, som befuldmægtigede
- den danske regering ved C. Thorning og M. Søndhal Wolff, som befuldmægtigede
- Europa-Kommissionen ved J. Enegren og M. van Beek, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 24. september 2014,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 20 TEUF, 21 TEUF og 45 TEUF og af artikel 7, stk. 2, i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem Babette Martens og Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ministeren for undervisning, kultur og videnskab, herefter »ministeren«) vedrørende sidstnævntes anmodning om tilbagebetaling af den studiestøtte til videregående uddannelse (herefter »studiestøtte«), som var blevet ydet til Babette Martens, med den begrundelse, at hun ikke opfyldte det i den nationale lovgivning fastsatte krav, hvorefter Babette Martens skulle have været bosat i Nederlandene i tre af de seneste seks år forud for hendes indskrivning på en uddannelse uden for Nederlandene (herefter »kravet om tre ud af seks år««).

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Artikel 7, stk. 1 og 2, i forordning nr. 1612/68 fastsætter:
  - »1. En arbejdstager, der er statsborger i en medlemsstat, må ikke på grund af sin nationalitet behandles anderledes på de øvrige medlemsstaters område end indenlandske arbejdstagere med hensyn til beskæftigelses- og arbejdsvilkår, navnlig for så vidt angår aflønning, afskedigelse og, i tilfælde af arbejdsløshed, genoptagelse af beskæftigelse i faget eller genansættelse.
  2. Arbejdstageren nyder samme sociale og skattemæssige fordele som indenlandske arbejdstagere.«

Nederlandsk ret

- 4 Artikel 2.2, stk. 1, i Wet studiefinanciering 2000 (lov af 2000 om studiestøtte) i den affattelse, der følger af ændringen af 11. oktober 2006 (herefter »WSF 2000«), har følgende ordlyd:

»Studiestøtte kan tildeles studerende, der:

- a) er nederlandske statsborgere
- b) ikke er nederlandske statsborgere, men som i henhold til en traktat eller en beslutning truffet af en international organisation ligestilles med nederlandske statsborgere for så vidt angår studiestøtte [...]

[...]«

- 5 Artikel 2.14 i denne lov, der senest er blevet ændret ved lov af 15. december 2010 (Stb. 2010, nr. 807), bestemmer:

»1. Denne artikel finder alene anvendelse på de studerende, der er indskrevet efter den 31. august 2007 med henblik på at følge en videregående uddannelse i en læreanstalt beliggende uden for Nederlandene [...]

2. Studiestøtte kan tildeles studerende, der:

- a) er indskrevet med henblik på at følge undervisningen på en uddannelse uden for Nederlandene, forudsat dog at der i Nederlandene ydes studiestøtte for en tilsvarende type uddannelse, at uddannelsens niveau og kvalitet kan sammenlignes med niveauet og kvaliteten på tilsvarende uddannelser [...], og at den afsluttende prøve på uddannelsen kan sammenlignes med den afsluttende prøve på tilsvarende uddannelser [...]
- b) er indskrevet med henblik på at følge undervisningen på en uddannelse uden for Nederlandene, der, uden at dette berører det under a) fastsatte, i øvrigt opfylder de ved ministeriel bekendtgørelse fastsatte kriterier, og
- c) har været bosat i Nederlandene i minimum tre år inden for de sidste seks år forud for deres indskrivning på denne uddannelse og lovligt har opholdt sig her i denne periode. Den periode, hvori en studerende har været indskrevet på en uddannelse uden for Nederlandene, jf. litra a), indgår ikke ved fastlæggelsen af den i første punktum omhandlede periode på seks år.

[...]«

- 6 Ifølge artikel 11.5 i WSF 2000 kan ministeren fravige det krav om tre ud af seks år, der er fastsat i denne lovs artikel 2.14, stk. 2, litra c), såfremt det vil være åbenbart urimeligt at opretholde kravet.

- 7 Artikel 12.3 i WSF 2000, der indeholder en overgangsbestemmelse på grundlag af denne lovs artikel 2.14, som ændret med virkning fra den 1. september 2007, fastsætter:

»Uanset artikel 3.21, stk. 2, [i WSF 2000] kan en studerende – der inden den 1. september 2007, uden at have indgivet en ansøgning om studiestøtte [...], allerede var indskrevet på en videregående uddannelse uden for Nederlandene – med tilbagevirkende kraft indtil tidligst den 1. september 2007 indgive en ansøgning om studiestøtte med henblik på at følge en videregående uddannelse uden for Nederlandene, såfremt den pågældende indgiver en anmodning herom senest den 31. august 2008.«

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 8 Sagsøgeren i hovedsagen, der er nederlandsk statsborger født den 2. oktober 1987, flyttede i juni 1993 med sine forældre til medlemsstaten Belgien, hvor hendes far har udøvet lønnet beskæftigelse, hvor hun har gået på en flamsk grundskole og et flamsk gymnasium, og hvor den nævnte sagsøgers familie fortsat er bosiddende.
- 9 Fra den 15. august 2006 var sagsøgeren i hovedsagen indskrevet på et universitet i De Nederlandske Antiller, i Willemstad (Curaçao), for her at følge et bachelorstudium på fuld tid.
- 10 I perioden mellem oktober 2006 og oktober 2008 havde sagsøgeren i hovedsagens far også erhvervmæssig beskæftigelse på deltid som grænsearbejder i Nederlandene. I november 2008 genoptog han en erhvervmæssig beskæftigelse på fuld tid i Belgien.
- 11 Den 24. juni 2008 indgav sagsøgeren i hovedsagen en ansøgning om studiestøtte til ministeren. På den formular, der skulle udfyldes med henblik herpå, bekræftede hun bl.a., at hun i de seks år, der lå forud for hendes påbegyndelse af studiet i Curaçao, havde været lovligt bosiddende i Nederlandene i mindst tre år.
- 12 Ved afgørelse af 22. august 2008 bevilgede ministeren – i henhold til reglen om studerende, der ikke længere bor hos deres forældre – sagsøgeren i hovedsagen studiestøtte med virkning fra september 2007, hvilket er den i artikel 12.3 i WSF 2000 fastsatte skæringsdato for tildeling af støtte med tilbagevirkende kraft, i form af et basisstipendium og en godtgørelse for offentlig transport. Denne støtte blev forlænget periodisk af ministeren. Den 1. februar 2009 søgte sagsøgeren i hovedsagen om et supplerende lån til studerende, hvilket hun blev bevilget.
- 13 Efter en kontrol med studiestøtten konstaterede ministeren ved afgørelser af 28. maj 2010, at sagsøgeren i hovedsagen ikke havde været bosiddende i Nederlandene i mindst tre år mellem august 2000 og juli 2006, og fastslog derfor, at hun ikke opfyldte kravet om tre ud af seks år. Følgelig annullerede ministeren den studiestøtte, der tidligere var blevet bevilget sagsøgeren i hovedsagen, afslog

enhver anden forlængelse af denne støtte og anmodede om tilbagebetaling af den støtte, som var blevet udbetalt til hende, dvs. 19 481,64 EUR.

- 14 Ved afgørelse af 27. august 2010 fastslog ministeren, at de klagepunkter, som var blevet rejst i forbindelse med sagsøgeren i hovedsagens administrative klage til prøvelse af afgørelserne af 28. maj 2010, og hvorved Babette Martens gjorde gældende, at den manglende tilknytning til Nederlandene ikke i tilstrækkelig grad kunne begrunde, at hun ikke blev tildelt studiestøtte på grund af manglende opfyldelse af kravet om tre ud af seks år, var ugrundede. Ifølge Babette Martens kan studerende, der opfylder dette krav, og som derfor kan ansøge om nederlandsk støtte til uddannelse uden for Nederlandene, have en væsentlig mindre stærk tilknytning til denne medlemsstat end den, som hun havde og altid vil have til denne.
- 15 Rechtbank 's-Gravenhage gav ikke Babette Martens medhold i det søgsmål, hun anlagde til prøvelse af afgørelsen af 27. august 2010.
- 16 I forbindelse med den appelprocedure, som sagsøgeren i hovedsagen iværksatte ved den forelæggende ret til prøvelse af dommen fra Rechtbank 's-Gravenhage, erklærede ministeren ikke at ville anvende kravet om tre ud af seks år over for Babette Martens for perioden mellem september 2007 og oktober 2008 med den begrundelse, at hendes far i denne periode havde deltidsarbejde i Nederlandene, og at betingelserne for ydelse af studiestøtte derfor var opfyldt. Derimod finder kravet om tre ud af seks år fortsat anvendelse på perioden fra november 2008 til juni 2011, idet hendes far i denne periode ikke længere kunne anses for en grænsearbejder i Nederlandene, for så vidt som han fra denne dato udelukkende arbejdede i Belgien.
- 17 Det fremgår af de for Domstolen fremlagte sagsakter, at ud over ansøgningen om studiestøtte har sagsøgeren i hovedsagens forældre betalt hovedparten af hendes leveomkostninger og undervisningsgebyrer i forbindelse med hendes uddannelse på universitetet i De Nederlandske Antiller, hvilken uddannelse sluttede den 1. juli 2011.
- 18 På denne baggrund har Centrale Raad van Beroep besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
  - »1) a) Skal EU-retten, især artikel 45 TEUF og artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68, fortolkes således, at den er til hinder for, at [EU-medlemsstaten (dvs. Kongeriget Nederlandene)] indstiller studiestøtten til en uddannelse uden for EU til et voksent barn, over for hvem en i Belgien bosat grænsearbejder med nederlandsk statsborgerskab, som arbejder dels i Nederlandene, dels i Belgien, har forsørgerpligt, og dette sker på det tidspunkt, da grænsearbejdet ophører, og arbejdstageren nu kun arbejder i Belgien, og med den begrundelse, at barnet ikke opfylder betingelsen om at have boet i Nederlandene i

mindst tre af de seneste seks år forud for optagelsen på den pågældende undervisningsanstalt?

- b) Såfremt spørgsmål 1, litra a), skal besvares bekræftende, og det antages, at de øvrige betingelser for studiestøtte er opfyldt, er EU-retten da til hinder for, at studiestøtten tilkendes for en periode, der er kortere end varigheden af den uddannelse, som studiestøtten er bevilget til?

Såfremt Domstolen ved besvarelsen af spørgsmål 1, litra a) og b), når til den afgørelse, at reglerne om arbejdskraftens frie bevægelighed ikke er til hinder for, at der i perioden fra november 2008 til juni 2011 eller i en del af denne periode ikke tilkendes Babette Martens nogen studiestøtte:

- 2) Skal artikel 20 TEUF og 21 TEUF da fortolkes således, at de er til hinder for, at EU-medlemsstaten [(dvs. Kongeriget Nederlandene)] ikke forlænger studiestøtten til en uddannelse på en undervisningsanstalt i et OLT-område ([i det foreliggende tilfælde] Curaçao), som der var ret til, da den pågældendes [far] var beskæftiget i Nederlandene som grænsearbejder, idet den manglende forlængelse begrundes med, at den pågældende ikke opfylder den betingelse, der gælder for enhver unionsborger, herunder egne statsborgere, nemlig at den pågældende i mindst tre af de seneste seks år forud for optagelsen på den omhandlede uddannelse skal have boet i Nederlandene?«

Om de præjudicielle spørgsmål

- 19 Med sine spørgsmål, der skal behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om EU-retten skal fortolkes således, at den er til hinder for en medlemsstats lovgivning, såsom den i hovedsagen omhandlede, der gør bevarelsen af ydelse af støtte til en videregående uddannelse, der tages uden for denne stat, betinget af, at den studerende, som ansøger om at blive bevilget en sådan støtte, har været bosiddende i den nævnte medlemsstat i en periode på mindst tre år i løbet af de seks år, der ligger forud for den pågældendes indskrivning på den nævnte uddannelse.
- 20 Det bemærkes indledningsvis, at Babette Martens i sin egenskab af nederlandsk statsborger er unionsborger i henhold til artikel 20, stk. 1, TEUF og som følge heraf kan påberåbe sig de rettigheder, der er knyttet til en sådan status, herunder i givet fald over for sin oprindelsesmedlemsstat (jf. domme Morgan og Bucher, C-11/06 og C-12/06, EU:C:2007:626, præmis 22, samt Prinz og Seeberger, C-523/11 og C-585/11, EU:C:2013:524, præmis 23 og den deri nævnte retspraksis).
- 21 Som Domstolen gentagne gange har fastslået, er unionsborgerskabets formål at skabe den grundlæggende status for medlemsstaternes statsborgere, idet det gør det muligt for de af medlemsstaternes statsborgere, som befinder sig i samme

- situation, inden for EUF-traktatens materielle anvendelsesområde at blive undergivet samme retlige behandling uanset deres nationalitet og med forbehold af udtrykkeligt fastsatte undtagelser i denne henseende (domme D'Hoop, C-224/98, EU:C:2002:432, præmis 28, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 24 og den deri nævnte retspraksis).
- 22 Blandt de situationer, der henhører under EU-retten anvendelsesområde, findes de, der er knyttet til udøvelsen af de ved traktaten sikrede grundlæggende friheder, bl.a. de, der er knyttet til udøvelsen af retten til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område i henhold til artikel 21 TEUF (domme Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 23, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 25 og den deri nævnte retspraksis).
- 23 I denne henseende bemærkes, at selv om det er medlemsstaterne, der i overensstemmelse med artikel 165, stk. 1, TEUF er kompetente for så vidt angår undervisningsindholdet og opbygningen af deres respektive uddannelsessystemer, skal de udøve denne kompetence under overholdelse af EU-retten og herunder specielt traktatens bestemmelser om enhver unionsborgers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område i henhold til artikel 21, stk. 1, TEUF (domme Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 24, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 26 og den deri nævnte retspraksis).
- 24 Desuden pålægger EU-retten ikke medlemsstaterne nogen forpligtelse til at fastsætte en ordning med støtte til videregående uddannelse til at studere i en medlemsstat eller i udlandet. Når en medlemsstat imidlertid fastsætter en sådan ordning, der gør det muligt for studerende at modtage sådan støtte, skal den drage omsorg for, at de nærmere bestemmelser om tildeling af denne støtte ikke skaber en ubegrundet restriktion for den nævnte ret til at færdes og opholde sig på medlemsstaternes område (jf. i denne retning domme Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 28, Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 30, og Thiele Meneses, C-220/12, EU:C:2013:683, præmis 25).
- 25 I denne henseende fremgår det af fast retspraksis, at en national lovgivning, som stiller visse nationale statsborgere ringere, blot fordi de har gjort brug af deres ret til at færdes og opholde sig frit i en anden medlemsstat, udgør en restriktion for de friheder, som ifølge artikel 21, stk. 1, TEUF tilkommer enhver unionsborger (domme Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 25, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 27).
- 26 De i traktaten fastsatte rettigheder med hensyn til fri bevægelighed for unionsborgerne ville nemlig ikke få fuld gennemslagskraft, såfremt en statsborger fra en medlemsstat – på grund af de hindringer, der skyldes dennes ophold i en anden medlemsstat – kunne blive afskrækket fra at udøve dem som følge af en lovgivning i den pågældendes oprindelsesstat, der stiller vedkommende ringere, alene fordi denne har udnyttet rettighederne (jf. i denne retning domme Morgan

og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 26, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 28).

- 27 Denne betragtning er særlig vigtig inden for uddannelsesområdet, når henses til de mål, som forfølges med artikel 6, litra e), TEUF og artikel 165, stk. 2, andet led, TEUF, nemlig bl.a. at begunstige studerendes og læreres mobilitet (jf. domme D’Hoop, EU:C:2002:432, præmis 32, Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 27, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 29).
- 28 I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at sagsøgeren i hovedsagen er flyttet til Belgien, hvor hendes far har udøvet erhvervsmæssig virksomhed, og at hun efterfølgende har gået på en flamsk grundskole og et flamsk gymnasium. I august 2006 påbegyndte hun i en alder af 18 år sin uddannelse på universitetet i De Nederlandske Antiller, i Willemstad, hvilken uddannelse hun afsluttede den 1. juli 2011. Babette Martens kunne, som bekræftet af den nederlandske regering i retsmødet, tildeles støtte til at studere i Curaçao i medfør af den ved WSF 2000 indførte mulighed, hvorefter enhver studerende, der opfylder kravet om tre ud af seks år, er berettiget til en sådan støtte til at tage en uddannelse i udlandet. Babette Martens oplyste i forbindelse med indgivelsen af sin ansøgning om støtte i maj 2008 selv de nederlandske myndigheder om, at hun opfyldte dette krav. Babette Martens har arbejdet i Nederlandene, siden hun afsluttede sit studium.
- 29 Ifølge den nederlandske regering foreligger der ikke nogen restriktion for sagsøgeren i hovedsagens ret til fri bevægelighed, idet hun ved at flytte fra Belgien til Curaçao ikke har gjort brug af den ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, der tilkommer hende i medfør af artikel 20, stk. 2, litra a), TEUF.
- 30 Dette argument kan ikke tiltrædes, idet der herved ikke tages hensyn til den omstændighed, at sagsøgeren i hovedsagen har gjort brug af sin ret til at færdes frit ved at flytte fra Nederlandene til Belgien med sin familie i 1993 og er fortsat med at gøre brug af denne ret under hele den periode, hvor hun har boet i Belgien.
- 31 Ved at gøre bevarelsen af ydelse af støtte til uddannelse i udlandet betinget af kravet om tre ud af seks år risikerer den i hovedsagen omhandlede lovgivning at straffe en ansøger, alene fordi denne har udøvet sin ret til at færdes og opholde sig frit i en anden medlemsstat, henset til den indvirkning, som udøvelsen af denne frihed kan have på muligheden for at modtage en sådan støtte til videregående uddannelse (jf. i denne retning domme D’Hoop, EU:C:2002:432, præmis 30, Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 32, og Thiele Meneses, EU:C:2013:683, præmis 28).
- 32 Det er, således som generaladvokaten har anført i punkt 106 i forslaget til afgørelse, i denne henseende uden betydning, at der er gået betydelig tid, siden sagsøgeren i hovedsagen gjorde brug af sin ret til fri bevægelighed (jf. analogt dom Nerkowska, C-499/06, EU:C:2008:300, præmis 47).

- 33 Det må således fastslås, at kravet om tre ud af seks år – således som dette er fastsat i artikel 2.14, stk. 2, i WSF 2000 – udgør en restriktion for den ret til fri bevægelighed og ophold, som alle unionsborgere nyder i medfør af artikel 21 TEUF, også selv om det gælder uden forskel for nederlandske statsborgere og andre unionsborgere (jf. i denne retning dom Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 31).
- 34 Den restriktion, som følger af den i hovedsagen omhandlede lovgivning, er kun begrundet efter EU-retten, såfremt den er baseret på objektive almene hensyn, der er uafhængige af de berørte personers nationalitet, og står i rimeligt forhold til det mål, der lovligt forfølges med national ret. Det fremgår af Domstolens praksis, at en foranstaltning er forholdsmæssig, når den er egnet til at sikre opfyldelsen af det forfulgte mål og ikke går videre, end hvad der er nødvendigt for at nå det (domme De Cuyper, C-406/04, EU:C:2006:491, præmis 40 og 42, Morgan og Bucher, EU:C:2007:626, præmis 33, samt Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 33).
- 35 Den nederlandske regering har gjort gældende, at såfremt der foreligger en restriktion for retten til at færdes og opholde sig frit, er bestemmelserne i WSF 2000 begrundet i objektive almene hensyn, nemlig målet om at sikre en mindstegrad af integration mellem støtteansøgeren og ydelsesstaten. Det er således berettiget at forbeholde støtten til en hel uddannelse i udlandet til de studerende, der godtgør, at de er tilstrækkeligt integreret i Nederlandene. En studerende, der har boet i Nederlandene i en periode på minimum tre ud af de foregående seks år forud for sin uddannelse i udlandet, godtgør denne integrationsgrad. Dette krav går af to grunde heller ikke videre, end hvad der er nødvendigt for at nå de forfulgte mål. For det første kan den kompetente minister i henhold til artikel 11.5 i WSF 2000 undlade at anvende kravet om tre ud af seks år, såfremt det vil være åbenbart urimeligt at opretholde kravet, hvorved det undgås at anse dette krav for at være for generelt. For det andet forudsætter det nævnte bopælskrav ikke, at den studerende har haft bopæl i Nederlandene i en periode på tre år i træk inden påbegyndelsen af sit studie, og er derfor ikke for ekskluderende.
- 36 I denne henseende bemærkes, at såvel integration af studerende som ønsket om at sikre et vist tilknytningsforhold mellem samfundet i ydelsesmedlemsstaten og den, der er berettiget til en ydelse som den i hovedsagen omhandlede, kan udgøre objektive almene hensyn, som kan begrunde, at betingelserne for bevilling af en sådan ydelse kan påvirke unionsborgernes frie bevægelighed (jf. i denne retning dom Thiele Meneses, EU:C:2013:683, præmis 34 og den deri nævnte retspraksis).
- 37 Det fremgår imidlertid af fast retspraksis, at det bevis, som en medlemsstat kræver for, at det kan gøres gældende, at der består en reel integration, ikke må have en for ekskluderende karakter derved, at en omstændighed, som ikke nødvendigvis er udtryk for den reelle og faktiske grad af tilknytning mellem ansøgeren og denne medlemsstat, utilbørligt prioriteres, og alle andre relevante omstændigheder lades

ude af betragtning (jf. domme D’Hoop, EU:C:2002:432, præmis 39, Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 37, og Thiele Meneses, EU:C:2013:683, præmis 36).

- 38 Hvad angår graden af tilknytning mellem modtageren af en ydelse og den pågældende medlemsstat har Domstolen fastslået, at medlemsstaterne hvad angår en ydelse som den i hovedsagen omhandlede, som ikke er reguleret i EU-retten, har en vid skønsbeføjelse ved fastsættelsen af kriterierne for vurderingen af en sådan tilknytning (jf. i denne retning domme Gottwald, C-103/08, EU:C:2009:597, præmis 34, og Thiele Meneses, EU:C:2013:683, præmis 37).
- 39 Et enkeltstående bopælskrav som det i hovedsagen omhandlede risikerer imidlertid at udelukke studerende, der, selv om de ikke har haft bopæl i Nederlandene i de påkrævede tre ud af seks år inden påbegyndelsen af en uddannelse i udlandet, ikke desto mindre har reelle integrationsbånd, som knytter dem til denne medlemsstat, fra at blive tildelt den pågældende støtte til videregående uddannelse.
- 40 I denne henseende bemærkes, at Domstolen for så vidt angår den i hovedsagen omhandlede lovgivning allerede har fastslået, at anvendelsen af kravet om tre ud af seks år indførte en ubegrundet forskelsbehandling mellem nederlandske arbejdstagere og vandrende arbejdstagere, der er bosat i Nederlandene, idet dette krav ved at pålægge specifikke perioder med ophold på den omhandlede medlemsstats område prioriterede en faktor, der ikke nødvendigvis er den eneste indikator for den reelle grad af tilknytning mellem den berørte og den nævnte medlemsstat, og derfor efter sin karakter var for ekskluderende (jf. dom Kommissionen mod Nederlandene, C-542/09, EU:C:2012:346, præmis 86 og 88).
- 41 Den i hovedsagen omhandlede lovgivning er imidlertid, for så vidt som den indebærer en restriktion for den ret, som en unionsborger, såsom sagsøgeren i hovedsagen, har til at færdes og opholde sig frit, efter sin karakter ligeledes for ekskluderende, idet den ikke gør det muligt at tage hensyn til andre bånd, der kan knytte en sådan studerende til ydelsesmedlemsstaten, såsom den studerendes statsborgerskab, skolegang, familie, beskæftigelse og sprogkundskaber eller andre sociale eller økonomiske bånd (jf. i denne retning dom Prinz og Seeberger, EU:C:2013:524, præmis 38). Tilsvarende, og således som generaladvokaten har anført i punkt 103 i forslaget til afgørelse, kan beskæftigelsen i ydelsesmedlemsstaten for de familiemedlemmer, som den studerende er afhængig af, ligeledes udgøre et af de forhold, som der skal tages hensyn til ved vurderingen af disse bånd.
- 42 Under de omstændigheder, der er gældende i tvisten i hovedsagen, kan den kompetente ministers eventuelle anvendelse af artikel 11.5 i WSF 2000, hvilken bestemmelse gør det muligt for denne minister at fravige kravet om tre ud af seks år, såfremt det vil være åbenbart urimeligt at opretholde kravet, desuden ikke ændre ved, at det nævnte krav er for ekskluderende. Det viser sig nemlig, at denne

bestemmelse ikke garanterer, at der tages hensyn til de andre tilknytningsbånd, som kan knytte sagsøgeren i hovedsagen til ydelsesmedlemsstaten, og den gør det derfor ikke muligt at nå det integrationsmål, som ifølge den nederlandske regering er formålet med den i hovedsagen omhandlede lovgivning.

- 43 Under disse omstændigheder er det i hovedsagen omhandlede krav om tre ud af seks år både for ekskluderende og for tilfældigt derved, at et forhold, som ikke nødvendigvis er udtryk for ansøgerens grad af integration i den pågældende medlemsstat, utilbørligt prioriteres. Den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning kan derfor ikke anses for at stå i rimeligt forhold til målet vedrørende integration.
- 44 Det tilkommer derfor den forelæggende ret, som er enekompetent til at vurdere de faktiske omstændigheder, at undersøge, om der foreligger et eventuelt tilknytningsforhold mellem sagsøgeren i hovedsagen og Kongeriget Nederlandene i lyset af, at Babette Martens, som er nederlandsk statsborger født i Nederlandene, i sin ansøgning om støtte har anført at have boet i denne medlemsstat i en periode på tre år i løbet af de seks år, der ligger forud for hendes indskrivning på en udenlandsk uddannelse, men det i realiteten forholder sig således, at hun har boet i Belgien siden seksårsalderen, at hendes far har arbejdet i Nederlandene mellem 2006 og 2008, og at hun arbejder der nu.
- 45 De forelagte spørgsmål skal derfor besvares med, at artikel 20 TEUF og 21 TEUF skal fortolkes således, at de er til hinder for en medlemsstats lovgivning, såsom den i hovedsagen omhandlede, der gør bevarelsen af ydelse af støtte til en videregående uddannelse, der tages uden for denne stat, betinget af, at den studerende, som ansøger om at blive bevilget en sådan støtte, har været bosiddende i den nævnte medlemsstat i en periode på mindst tre år i løbet af de seks år, der ligger forud for den pågældendes indskrivning på den nævnte uddannelse.

Sagens omkostninger

- 46 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

Artikel 20 TEUF og 21 TEUF skal fortolkes således, at de er til hinder for en medlemsstats lovgivning, såsom den i hovedsagen omhandlede, der gør bevarelsen af ydelse af støtte til en videregående uddannelse, der tages uden for denne stat, betinget af, at den studerende, som ansøger om at blive bevilget en sådan støtte, har været bosiddende i den nævnte medlemsstat i en

periode på mindst tre år i løbet af de seks år, der ligger forud for den pågældendes indskrivning på den nævnte uddannelse.

Underskrifter